

ДАРЕНИЯ ЗА ТЕАТРАЛНАТА ДЕЙНОСТ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО, СЪХРАНЯВАНИ ВЪВ ФОНД „НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ“ НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ

НЕВЯНА БЪЧВАРОВА, ВИОЛЕТА ДРАГАНОВА

Театралната дейност във Велико Търново през втората половина на XX в., творческият път на изявени български артисти, оставили трайно място в националния театър, са предмет на научноизследователска, събирателска, експозиционна и популяризаторска работа на специалистите вече петнадесет години.

Във фонд „Най-нова история“ се съхраняват снимки, документи, негативи, вещи, видеокасети, звукозаписи и др. по темата. Всички те са дарени на музея, както и преобладаващият брой музейни ценности във фонда. Това е следствие на дългогодишната политика на ръководството на института специалистите да убеждават гражданството да предоставя ценности от семейните си архиви на съхранение в музея. Едно доказателство е запазеният „Апел към великотърновските граждани“, издаден през 1996 год. във връзка с организираната дарителска акция, както и благодарствено писмо и други материали. Провежданите периодично срещи с дарителите, представянето в изложби на даренията, популяризирането чрез медиите на благородната постъпка на десетки наши съграждани потвърждават създадената традиция. На второ място тази колекция е формирана в резултат на упоритата ни работа сред артистите и техните семейства, самодейци и частни лица. Дарените материали се отнасят до творческите сезони на любителския театър при читалище „Надежда“, Театъра при Градския народен съвет, създаването на професионалния театър и постигнатото през първото десетилетие на неговата дейност, Представителния театър за хумор и сатира, културните празници „Поглед към вековете“ и „Сцена на вековете“.

Първата колекция, която беше обособена, е свързана с творческия път на н.а. Константин Кисимов. За изключителния си талант той е удостоен с най-високите държавни отличия и семейството му съхранява богат снимков и негативен материал. К. Кисимов е роден на 16 април 1897 год. във Велико Търново в големия възрожденски род на Георги, Пандели и Евгения Кисимови. С театър започва да се занимава като ученик, но сериозно тръгва към сцената през 1922 г. като участник в театъра при читалище „Надежда“. Като именит

български актьор той се реализира в Народния театър в София. Голямата си любов към родния град артистът изразява и като подпомага местния театър, гостува във Велико Търново с националната трупа, участва в постановки като изпълнител, режисьор или рецитатор. Има принос за реализирането на идеята за организирането на театралните празници „Поглед към вековете“. Всичко това определи професионалния ни интерес към неговата личност. През 1994 г. съпругата му Лиляна Кисимова предостави снимки, от които създадохме 119 броя негативи. Те обхващат периода 1922-1965 г. Най-добре са представени ролите, изпълнени в театъра и киното, които са над 200. Негативите са запечатали завинаги неговите незабравими образи на Чорбаджи Цеко, Ило, Калхаз, Езоп, Хамлет, Сър Андрей Едчик, Подкальосин, Аркашка Щастливцев и мн.др. Притежаваме негативи с четири различни пози на коронната му роля на Странджата. Този богат архив използвахме за експонирането на фотоизложби, чрез които популяризирахме актьорското майсторство на К. Кисимов. Дарението на Лиляна Кисимова включва снимки, афиши, програми, спомени, звукозаписи. Афишите дават информация за 30-годишния юбилей на Кисимов, честван на 8 май 1955 г. В специално издадената за случая програма е публикувано едно прекрасно творческо представяне на К. Кисимов от Николай Лилив, тогава директор на Народния театър. Съхраняваме програма от пиесата „Хъшове“, поставена в Драматичен театър при Градския народен съвет, Велико Търново, през 1950 г., в която К. Кисимов е режисьор и изпълнител на ролята на Странджата. Постановката е посветена на 100-годишнината от рождението на Иван Вазов. Този документ е единствената до сега открита информация за спектакъла. Програмата е дарение от актьора Любомир Павлов, който играе тогава в трупата.

Във фонд „Кинофилми и звукозаписи“ е запазен гласът на К. Кисимов. Дарението започва с обичаната от публиката и хиляди пъти изпълнявана от него „Епопея на забравените“. Тя неотлъчно присъства в рециталите, които той изнася по градове и села, училища, казарми и гранични застави. Тук са включени още „Обесването на Васил Левски“ от Хр.Ботев, „Луд гидия“ и „Чумави“ от Пенчо Славейков, „Серафим“ от Й. Йовков, „Хайдушки песни“ от П.Яворов и др. Ценен е и рециталът на Кисимов от 1963 год., на който той изпълнява „Гладиатори“ от Хр. Смирненски, Монолог на Подкальосин от „Женитба“ на Гогол и на Дядо Лука от „На дъното“ от М. Горки. На 21 май 2002 г. Г. Георгиев, ученик от Хуманитарна гимназия „Св.св.Кирил и Методий“, В.Търново, направи дарение видеокасета с документалния филм „Константин Кисимов – незабравимият“ и игралния филм „Под игото“.

По повод 100-годишнината от рождението на К. Кисимов започна подготовка за издаването на сборник със спомени за него. Историческият музей взе активно участие, като бяха събрани 67 спомена.

Благодарение на направеното дарение, съхраняваните музейни ценности за н.а. К. Кисимов дават добри възможности за популяризаторска работа.

Дарението на Николай Константинов, любител актьор от Велико Търново,

е ценно за нас, защото от него получаваме сведения за играните постановки в Драматичния театър при Градския народен съвет през сезона 1951/1952 г. Репертоарът е изцяло от съветски и руски автори: „Младият човек“ от Г. Мдивани и Киров, „Сърцето на приятеля“ от В. Потемкина, „Женитба“ от Гогол и „Настя Колосова“ от В. Овечкин.

Събирателската работа за Оръжния народен театър, създаден на 14 юли 1952 г., и на Държавния народен театър (1956) е особено резултатна. За това допринасят даренията на артистите Евгени Бакалов и н.а. Елена Стефанова – негови основатели, и на Н. Константинов. Снимки, афиши, програми представят театралния живот през сезоните от 1952 до 1959 г. От богатия си и добре комплектован личен архив Евгений Бакалов ни предостави възможността да създадем 29 бр. негативи от играните постановки. Представени са пиесите „Любов“, „Московски характер“, „Ало Таймир“, „Буря над Югославия“, „Слуга на двама господари“ и „Животът започва отново“. Интересни са афишите със седмичната програма от месеците ноември и декември 1952 г., от които се вижда, че са играни едновременно по три пиеси. Краткият живот на постановките е характерен за търновския театър. Дарените снимки от 50-те години на XX век отразяват добрата традиция да се документират в обща снимка всички участници в дадената постановка. Особено интересни от изследователска гледна точка са и програмите, в които са запазени портретите на любителите актьори от 30-те и 40-те години и на основателите на професионалния театър.

Създаването на полупрофесионалната оперета през 1959 г. става причина за основаването на Театър за хумор и сатира при читалище „Надежда“. Той се формира от любители артисти, които остават извън оперетата. Избран е вече нов жанр – хумористични скетчове на актуални теми в музикално изпълнение. Трупата играе от 1959 до 1989 г. Постановките са представени във фонда чрез даренията на Сава Аврамов, Г. Ефремов, Й. Сапунджиев, Антон Савов и др. Събирателската ни работа се определяше от престижното място, което този състав имаше в страната. Неговото водещо място на представителен колектив в жанра естрадна сатира и участието му в Дните на хумора и сатирата, провеждани в гр. Генерал Тошево, е представено във фонда чрез флагчета и значки за 1982, 1984 и 1988 г. Отразено е и участието в Националните празници на естрадната сатира, проведени през май 1986 г. в Разград. Програмите, афишите и 41 бр. негативи са съхранили специално създадените за трупата сатирични миниатюри от Петко Райков, Петър Борсуков и др. автори, като: „По старините“, „Звезден прах в очите“, „Зодии“, „Анахронизми“, „Стъпил Добри на бял камък“, „Щръклица“, „Женско царство“, „За 5 пари Надежда“, „Представянето на Хамлет от с. Долно Туткаво“, „Балкански синдром“ и др. Документирано е и участието на състава в Петия световен фестивал на любителските театри в Монако през 1973 г.

Георги Ефремов, който посвещава на театралната художествена самодейност целия си живот, дари на музея личните си отличия – грамоти, удостоверения,

златна значка и други материали от републикански фестивали.

Националният преглед на българската драма и театър на историческа тема „Поглед към вековете“ и Националният летен фестивал „Сцена на вековете“ са документирани във фонд „Най-нова история“ освен като резултат на събирателската ни работа и като дарение на специалисти от Окръжния съвет за култура. Идеята за организирането на театралните празници е на великотърновската общественост с цел да потърсят съвременни форми на културна дейност, в които да се свържат историческото минало и настояще. Положителното в провеждането им е, че на тях си дават среща местни и национални творци, както и се създават нови творби. На второ място прегледите се превръщат в големи културни празници във Велико Търново.

В нашето изложение ще се спрем само на материалите, които са свързани с Прегледа на историческата драма и театър, тъй като от 1975 г. се провежда Национален преглед на историческата тема в изкуствата, който е извън разглежданата тема. Във фонда преобладава документалният материал – програми, афиши, покани, дипломи от тетралните прегледи през 1972, 1975 и 1978 г. Те съдържат информация за участвалите спектакли и изпълнители. Притежаваме три снимки от първия „Поглед към вековете“, проведен на 6 юни 1965 г. с участието на Народния театър София и Драматичния театър Велико Търново. Единствената вещ е металопластика от прегледа през 1981 г. Най-пълна е колекцията с документи от прегледа през 1985 г. Неговите издания започват на 25 февруари с.г. и завършват на 1 ноември. В запазената програма е отразен проведеният през март преглед на радиотеатрите, след тях се състезават телевизионните театри на историческа тема, а от 12 до 20 юни се представят участниците в Прегледа на българската драма и театър.

От Националният летен фестивал „Сцена на вековете“ 88 афишите, програмите и поканите са за спектаклите „Хамлет“ от У. Шекспир, „Мисия до Драч“ от Ж. Леви и „Нестинарка“ от М. Големинов.

В навечерието на Международния ден на музеите – 18 май 2002 г., н.а. Елена Цветкова Стефанова направи дарение личния си архив на отдел „Нова и най-нова история“. Събиран около 70 години, той представя основните моменти от живота и дейността на една от най-големите съвременни български актриси в театъра и киното. Дарението включва 315 бр. снимки, 54 бр. поздравителни адреси, грамоти, афиши, програми, 38 бр. ордени, медали, значки, почетни знаци, плакети, вестници, списания, телеграми, писма. Дарени са и два магнетфонни записа на постановките „Свекърва“ и „Старомодна комедия“, като втората пиеса е изпълнена на 60-годишния юбилей на актрисата.

Колекцията от снимки започва с представянето на младата актриса в 30-те години на XX век. Тя е родена на 4 август 1916 г. във Варна. Първите си стъпки на сцената прави през сезона 1931-1932 г. От 1933 г. е на софийска сцена. Дарената картина от оперетата „Лизистрата“ от Аристофан я представя като изпълнителка на главната роля. Интересен документ е специално изработеният поздравителен адрес с посвещение „На бъдещата голяма актриса Елена

Цветкова ...“ от 29 март 1937 г., който ѝ изпращат група почитатели.

На Регионалния исторически музей Елена Стефанова дари през 1998 г. оригинални снимки от архива на съпруга си Йордан Маринов Стефанов, потомствен фармацевт от Велико Търново. Те представят приноса на фамилията Стефанови за развитието на фармацевцията в нашия град. Особено интересни са тези снимки, запечатали важни обществено-политически събития от историята на града през 20-те и 30-те години на миналия век.

Дарените материали представят Елена Стефанова като драматична актриса в театрите във Велико Търново и в Русе. Снимките документират първите ѝ участия в постановките „Вдовиците“ и „Севилският бръснар“ на любителския театър при читалище „Надежда“. Значителен е броят на снимките и афишите от периода 1952-1958 г., когато Е. Стефанова участва активно в създаването и изграждането на професионалния театър в града. Те се отнасят до участието ѝ в постановките „Борислав“, „Животът започва отново“, „Майстори“, „Бедността не е порок“, „Кражба“, „Вуйчо владика“, „На другата страна“, „Към пропаст“.

Фотографиите от 60-те години представят Е. Стефанова в цял низ от драматично-героични образи – съвременнички, съветски жени, исторически и класически героини. Нейният дългогодишен труд, благоговение и голяма обич към сценичното изкуство са личният ѝ принос за утвърждаване на съвременната българска драма. Великотърновският театър реализира постановки на изявени автори, а Камен Зидаров му предоставя за първо изпълнение новите си творби. Така виждаме Е. Стефанова в ролята на Мария Карадимова от „Блокада“, Ирина Радионова от „Царска милост“, Теодора Сара от „Иван Шишман“, Вела Везирева от „Плесницата“. Тези творчески превъпласания завършват с отпразнуването на 50-годишния юбилей на дарителката и 25 години сценична дейност. За тези годишнини, чествани на 4 февруари 1967 г. във Велико Търново, се съдържа богата информация в поздравителните адреси, статиите в пресата, телеграмите, ордена „Червено знаме на труда“, издадената програма и снимки. С указ №501 от 23 май 1969 г. на Президиума на Народното събрание на НРБ Елена Стефанова е удостоена със званието „Заслужил артист“. Това е първият документ от такъв род, който постъпва в музейния фонд.

Възходът на видната наша актриса на театралната сцена продължава и през следващите две десетилетия. Огромният ѝ принос за развитието на българската театрална култура е възнаграден с правителствени отличия, които вече са музейна собственост, като: Указ от 23 май 1975 г. за удостояване със званието „Народен артист“, ордените „Кирил и Методий“ I и II степен, Указ за Лауреат на Димитровска награда за 1984 г. за ролите на Елизабет Втора в „Ричард III“ от У. Шекспир, Богоевска във „Варвари“ от М. Горки, царица Теодора от „Иван Шишман“ от К. Зидаров и майката в „Майка на всички“ от Г. Караславов, орден „Георги Димитров“, връчен на 29 август 1986 г. Тези държавни награди Елена Стефанова получава за своя богат и разностранен талант, който тя реализира на сцената на Драматичен театър „Сава Огнянов“ в град Русе от 1970 до 1986 г.

Към върховите изпълнения в българския театър през XX век ще прибавим героините на Елена Стефанова – Албена, Есмералда, Милкана, Таня, Маргарет Чалмерс, Бистра, Елена Василева, Маргерит Дюра и мн. др.

Участието на актрисата в българското кино и телевизионен филм е представено в дарението чрез афиши от премиери и киноветери на филмите „Десет дни неплатени“ и „Татул“.

През дългия си и благодатен артистичен живот Е. Стефанова е обгърната от голямата ѝ искрена любов на публиката. За активната си обществена дейност, срещи с ученически и трудови колективи, с почитатели от градове и села тя е наградена и с юбилейни медали, значки, плакети, които попълват дарението: златна значка на ЦС на БПС, 100 години Априлско въстание, 100 години от Освобождението на България, 1300 години България, 30 и 40 години социалистическа България, почетни знаци на градовете Русе, Ветово, Павликени, Шумен, Михайловград. Почетен гражданин е на Русе и Велико Търново.

Още едно доказателство за големия ѝ принос за развитието на българския театър са дарените: Златна значка „100 години Български театър“, значка на Съюза на артистите в България, Съюзната награда за творчество за 1981-1982 г., грамота с първа награда за актьорско майсторство на Петия национален преглед на българската драма и театър за ролята на Вида Седефчева в постановката „Майка на всички“ от Г. Караславов през 1974 г. За цялостно творчество Е. Стефанова е носител на наградата „Константин Кисимов“, връчена ѝ през 1994 г.

Възхитата и душевната близост, които с играта си актрисата оставя в зрителите, могат да се прочетат в стиховете, посветени на нея, и в писмата на безбройните ѝ почитатели. Много обич, уважение и прелонение от големия ѝ талант изразяват нейните колеги в поздравителни адреси, телеграми, снимки с посвещения от театрите в страната. Това е ярко изразено в материалите, които са свързани с 60 и 70-годишнината ѝ. Дарените вестници със статии за голямото ѝ актьорско майсторство дават представа и за популярността на Е. Стефанова сред читателската аудитория. Похвалното слово на театралния критик Георги Крънзов представя с подробния си и задълбочен анализ театралната дейност на актрисата в продължение на 40 години. Богатият личен архив на Е. Стефанова може да бъде полезен не само на музейните специалисти, но и на изследователите на българския театър.

В музейните фондове се съхраняват хиляди дарени предмети. Като израз на благодарност и уважение към своите дарители Регионален исторически музей, Велико Търново, определи 21 май за Ден на дарителите и спомоществателите. Той ще се чества всяка година и на този празник ще си дават среща дарителите за изминалата година. Те ще получават Дарителско свидетелство и Карта за безплатно посещение на музеите и паметниците на културата във Велико Търново.

Събирателската работа по темата „Театралната дейност във Велико Търново“

допринесе за постъпването във фонд „Най-нова история“ на материали за историята на самодейния и професионален театър, за актьорското майсторство на н.а. Константин Кисимов и н.а. Елена Стефанова, за националните театрални празници „Поглед към вековете“ и „Сцена на вековете“. Всички те потвърждават значимото място през XX век на град Велико Търново в българския културен живот.

MATERIALS RELATED TO THE THEATRICAL WORK IN VELIKO
TURNOVO, PRESENTED TO THE FUND „MODERN BULGARIAN HISTORY“

N. Buchvarova, V. Draganova

Summary

That article concerns the presented to the museum documents, pictures and negatives, related to the theatrical life in Veliko Turnovo in the second half of the 20th c. There is a particular notice on the creative work of prominent Bulgarian artists Elena Stefanova and Konstantin Kisimov, on the creative seasons of the amateur theatre at library club „Nadegda“ old the professional theatre, of the Theatre of humour, and on the cultural feasts „Look up to the centuries“ and „Stage of the centuries“.

К. Кисимов в ролята на Странджата в „Хъшове“ от Ив. Вазов, 1950 г.

Е. Стефанова в ролята на Зоя в „Борислав“ от Ив. Вазов, 1957 г.

Участници в постановката „Майстори“ от Рачо Стоянов, 1953-1954 г.